



FAN, TA'LIM VA AMALIYOT INTEGRATSIYASI

ISSN: 2181-1776

Қутлымурадов Караматдин Аллабаевич

*Ажиниёз номидаги Нукус давлат педагогика институти
таянч докторанти*

БЎЛАЖАК ТЕХНОЛОГИК ТАЪЛИМ ЎҚИТУВЧИЛАРИНИНГ КАСБИЙ КОМПЕТЕНЦИЯЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШДА ҚОРАҚАЛПОҚ МИЛЛИЙ ҚАДРИЯТЛАРИНИНГ ЎРНИ

Аннотация

Мамлакатимизда ижтимоий, иқтисодий, сиёсий, мафкуравий, соҳаларида амалга оширилаётган ислохотлар, фан-техника ва технологияларнинг жадал тараққиёти каби кўплаб омиллар узлуксиз таълим тизимини, жумладан, олий таълим тизимида бўлажак технологик таълим ўқитувчиларига замон талаблари асосида замонавий педагогик технологияларидан фойдаланган ҳолда машғулотларни ташкил этишни тақозо этмоқда.

Калит сўзлар: Қорақалпоқ миллий кадриятлари турлари, инсоний фазилатлар, кадриятларнинг кўлами жиҳатидан турлари, бўлажак технологик таълим ўқитувчиларнинг шахсий салоҳияти психологик-педагогик шарт-шароитлар.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 17 ноябрдаги ПФ-5242-сонли «Хунармандчиликни янада ривожлантириш ва хунармандларни ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ва 2019 йил 28 ноябрдаги ПҚ-4539-сонли «Хунармандчиликни янада ривожлантириш ва хунармандларни қўллаб-қувватлаш бўйичақўшимча чора-тадбирлар тўғрисида»ги қарор ва фармонлари ҳамда мазкур фаолиятга тегишли бошқа меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатларда белгиланган вазифаларни амалга оширишда ушбу тадқиқот иши муайян даражада хизмат қилади. Бўлажак технологик таълим йўналиши ўқитувчиларининг касбий компетенцияларини ривожлантиришда Қорақалпоқ миллий кадриятларнинг хунармандчиликка оид таянч компетенцияларини ривожлантириш орқали халқнинг миллий руҳини, яшаш тарзини,

анъаналарини тиклаш ва ривожлантириш, миллий кадриятлар, тарихий ёдгорликлар, халқ усталарининг бой меросини ўргатиш, улардан ўз амалий фаолиятларида фойдаланиш кўникмаларини мустаҳкамлаш муҳим омилдир.

Бўлажак технологик таълим ўқитувчиларининг касбий компетенцияларини ривожлантиришда таълим-тарбия бериш жараёнига анъанавий ёндашув сифатида билим, кўникма ва малакаларни шакллантиришга қаратилган. Бу кўп ҳолларда талабаларнинг кўп билимга эга бўлган мутахассис бўлиб етишишига ўз қизиқиш ва майилига мос бўлган касбни танлаш имкониятини беради, аммо амалиёт шуни кўрсатмоқдаки, уларнинг кўпчилиги бу билим, кўникма ва малакалардан ўзларининг касбий фаолиятида самарали фойдалана олмаяпти.

Бўлажак технологик таълим ўқитувчиларининг касбий компетенцияларини ривожлантиришда Қорақалпоқ миллий кадриятларининг ўрни таянч, касбий ва махсус компетенция турлари келтирилган.

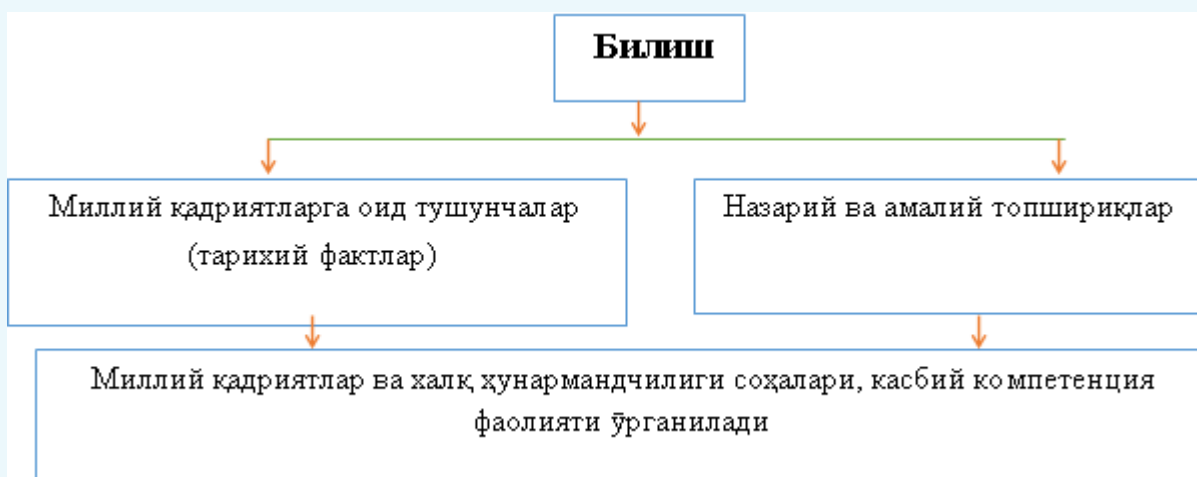


1-расм. Компетенциянинг турлари.

Мазкур компетенциялар олий таълимдаги халқ хунармандчилиги фани- орқали талабаларда шакллантирилиши назарда тутилади.

Мақолада бўлажак технологик таълим ўқитувчиларининг касбий компетенцияларини ривожлантиришда Қорақалпоқ миллий кадриятларининг ўрни бевосита Б.Блум таксономияси компонентлари (билиш, тушуниш, қўллаш, анализ, синтез, хулоса) асосида очиб берилган.

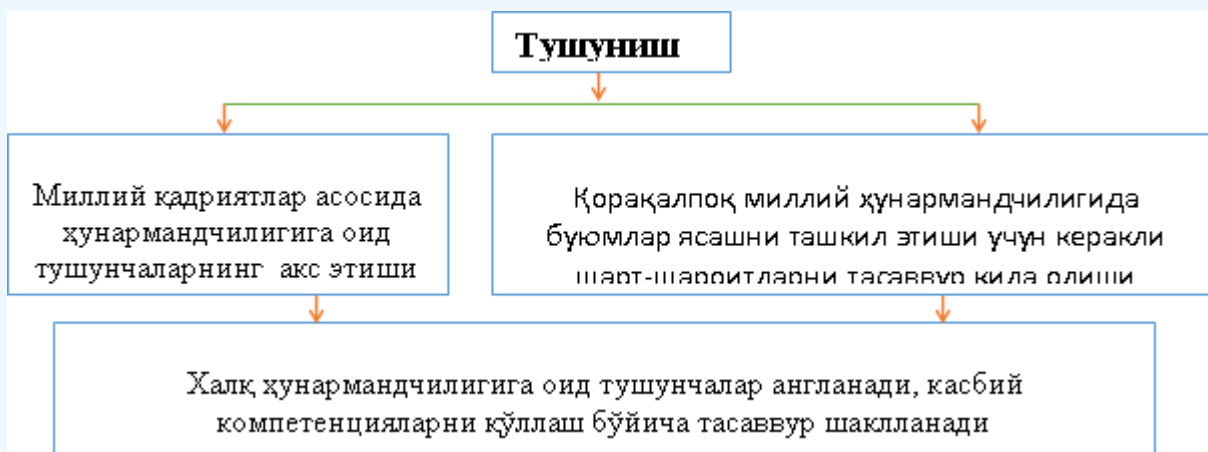
Ўқув мақсадларнинг ушбу олти асосий категорияларини дарс ва дарсдан ташқари машғулотлар жараёнида бўлажак технологик таълим ўқитувчиларининг касбий компетенцияларни ривожлантиришдаги кўринишларини очиб беришга, ушбу- категорияда талабаларнинг касбий компетенциявий фаолият юрита олиш, компетентлигини шакллантириш, касбий компетенцияларни ривожлантириш хусусиятларини намоён этиш каби ўқув мақсадларини ишлаб чиқишни назарда тулади.



2-расм. Бўлажак технологик таълим ўқитувчиларнинг касбий компетенцияларни ривожлантириш ҳақидаги касбий билимлари бўйича компетентлиги

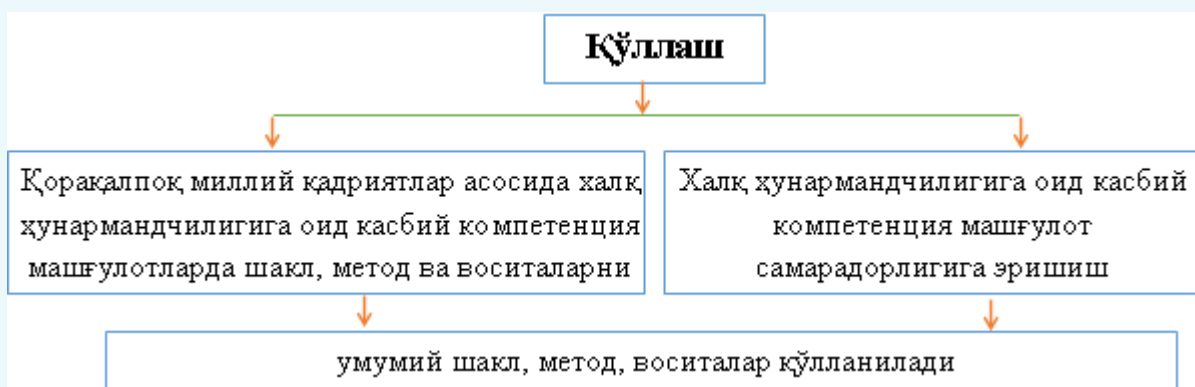
1. Бўлажак ўқитувчиларнинг касбий компетенцияларни ривожлантириш дарслари ва амалий машғулотларда халқ ҳунармандчилигига оид ишлаб чиқариш жараёнларни тушуниши – ишлаб чиқариш операцияларининг бир турдан иккинчисига ўзгариши, касбий ёндаша олиши, натижаларига таъсир қилувчи таклифлар киритиш, машғулот жараёнида вазиятларнинг ўзгаришини назарда тутати.

2. Халқ ҳунармандчилигига оид тушунчалар бўлажак технологик таълим йўналиши ўқитувчиларнинг касбий компетенцияларни ривожлантиришда олинган кўникмаларни амалиётда қўллаш -инновацион таълим жараёнида амалий фаолият билан шуғулланиш, технология дарслари ва дарсдан ташқари машғулотларда халқ ҳунармандчилигига оид ва амалий машғулотларни ташкил этишда оптимал шакллар, методлар ва воситаларни қўллаш кўникма ва малакаларини шакллантириш.



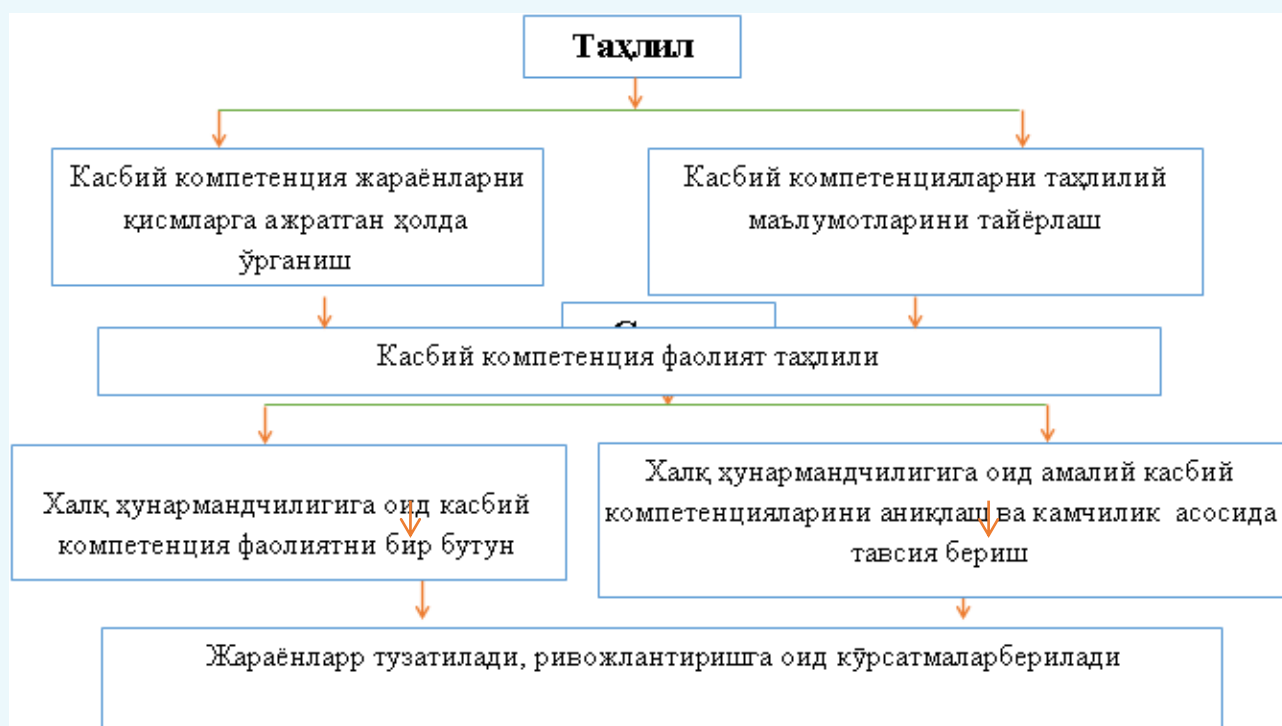
3-Расм. Халқ ҳунармандчилигига оид ва касбий компетенцияларни жорий этилишини тушуниш бўйича компетентлиги

Ушбу фаолият давомида миллий қадриятлар асосида халқ ҳунармандчилигига оид амалий касбий фаолият қоидалари, усуллари, шакллари назариялари синаб кўрилади.



4-Расм. Бўлажак ўқитувчиларни халқ хунармандчилигига оид касбий компетенция машғулотлар жараёнда шакл, метод ва воситаларни амалиётда қўллаш бўйича компетентлиги

3. Бўлажак технологик таълим ўқитувчиларининг касбий компетенцияларини ривожлантиришда Қорақалпоқ миллий қадриятларининг касбий компетенция фаолият таҳлили – касбий компетенция жараёни ҳамда методик унсурларини таҳлил этиб улар орасидаги муносабатни ўрганиш, касбий билим олиш мазмунини ҳамда унинг таркибий тузилмасини билишни талаб қилади

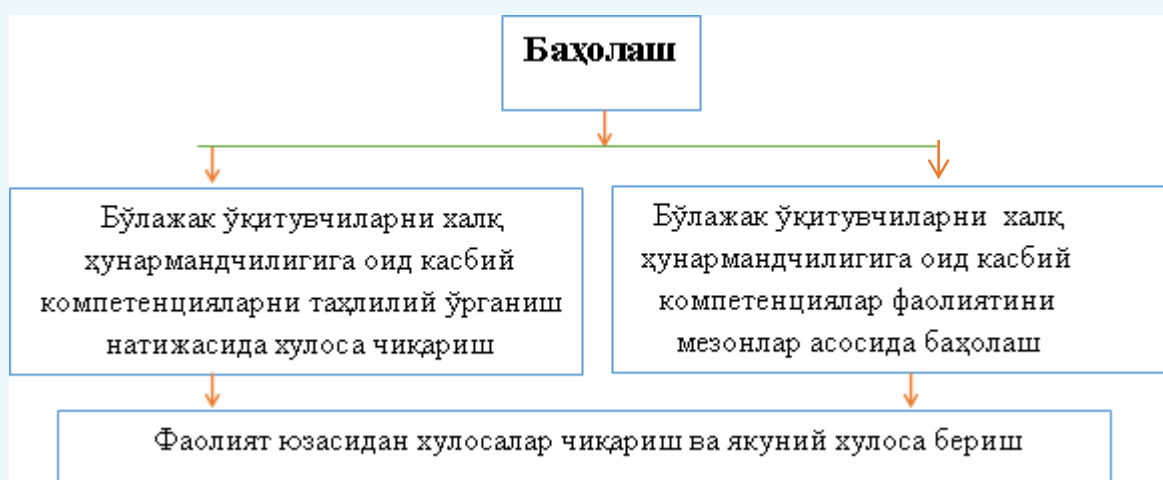


5-Расм. Халқ хунармандчилигига оид касбий компетенция фаолиятининг таҳлили бўйича компетентлиги

4. Бўлажак технологик таълим ўқитувчиларининг касбий компетенцияларини ривожлантиришда халқ хунармандчилигига оид касбий компетенция – таълим натижалари талаба ўқув фаолиятида инновацион таълим жараёнида мустақилликка эришишни, касбий хусусиятга эга бўлиши тизимларини вужудга келтиришни назарда тутди.

6-Расм. Бўлажак ўқитувчиларни халқ хунармандчилигига оид касбий компетенция фаолият синтези бўйича компетентлиги

5. Бўлажак ўқитувчиларни халқ хунармандчилигига оид касбий компетенция фаолиятини баҳолаш, дарс ва дарсдан ташқари амалий машғулотлар жараёнида эгалланган билимлар, методларни қабул қилинган мақсадни ҳисобга олган ҳолда баҳолаш.



7-Расм. Бўлажак ўқитувчиларни халқ хунармандчилигига оид амалий ижодий фаолиятини баҳолаш бўйича компетентлиги

Юқорида келтирилган хулосалар шуни кўрсатадики, бўлажак технологик таълим ўқитувчиларни касбий компетенцияларни миллий кадрлар асосида ривожлантиришда хунармандчилик, қорақалпоқларнинг ўз хунармандлари - темирчилар, теригилар, қуювчилар, дурадгорлар, эгарчилар, мўйнали кийимлар тикувчилар, этикдўзлар, заргарлар ва бошқалар бўлганлигини аниқлашга имкон беради. Аёллар тўқувчилик, гиламдўзлик, кигиздўзлик билан шуғулланган. Қорақалпоқ хунармандлари хунармандчилик билан бирга чорвачилик ва деҳқончилик билан шуғулланиб, деҳқончилик билан алоқаларини узмаган. Асосий хунармандчиликни хунармандлар ҳар доим буюртма асосида ишлаганликларини ва қишлоқ хўжалиги билан алоқани йўқотмаганликларини таъкидладилар; масалан, темирчилар ҳақида: “У тўрт қиш ойи ишлайди, қолган вақтини қишлоқ хўжалигида қилади. Дурадгорлар ҳақида: “Маҳаллий дурадгорлар дарвоза, эшик, чигиртка, ўтов ромлари, маҳаллий биноларнинг тўсин ва ромлари (рамкалари), арава, қайиқ ва ҳоказолар ясайдилар.

Хунармандчилик. Хунармандчилик қорақалпоқларнинг анъанавий машғулотлари бўлиб, уларнинг мураккаб хўжалигида қишлоқ хўжалиги асбоб-ускуналари, сув юқорига кўтарувчи мослама (чиғир), транспорт воситалари (арава, қайиқ) етказиб бериш, аҳолини кийим-кечак, уй анжомлари ва бошқалар билан таъминлашда муҳим ўрин тутган.



Темирчилик. Қорақалпоқ темирчилари одатда алоҳида хоналарда (эски уй ёки махсус бино, уйда ёки ярим қазилмада) ўзларининг махсус устахоналари бўлган. Қолган темирчи асбоблари қуйидаги комплектдан иборат эди: кескичлар (кескич) - темир кесиш учун ишлатилади; қачов, турли қисқичлар (қисқич), кўмир учун қисқичлар, бурғу ва бурғулар (бурғи), эговлар ва бошқалар. Бундан ташқари, темирчиларда турли шаклдаги маҳсулотларнинг улги-намуналари (қолиплари, трафаретлари) бўлган.

Заргарлик буюмларини ишлаб чиқариш. Заргарлик қорақалпоқ халқининг анъанавий касбининг энг кам ўрганилган соҳаси бўлиб, у этнографик адабиётларда жуда кам ёритилган; Қорақалпоқ заргарлари аёллар тақинчоқларининг барча турларини: сирға (сирга), билагузук (билезик), узук (жузик), қисқич (карсйилгек), кўкрак безаклари (хайкел), ўнгирмоншак, турли тугма ва брошлар (туйме), тумор (тут марша) ясаган, саукеле учун тошли кумуш лавҳалар, калитлар учун кулон (гилтбаў) ва бошқалар. Бундан ташқари, кўплаб заргарлар қув ва мис буюмлар билан безатилган мисдан ясалган идишлар (мискуман, мисдумше, лаген) ясаганлар.

Ёғочга ишлов бериш. Ёғоч усталари - уста - барча турдаги кишлоқ хўжалиги асбобларини ясаганлар. Асосийлари гунде (омач), мала, шиғир, арава, қайиқ ва ҳоказолар ҳам ясаганлар. Бундан ташқари, уй ишлаб чиқаришида ишлатиладиган ёғоч буюмлар: тўқув дастгоҳлари қисмлари (козок, ўрмек), майдалагичлар, пахтани кўлда тозалаш учун машиналар - шиғиршиқ, ёғоч идишлар ва бошқалар.

Кишлоқ хўжалигига оид кадриятлар. Қорақалпоқлар Ўрта Осиёнинг бошқа деҳқонлари сингари фаслларни ёки маълум бир деҳқончилик жараёнининг бошланиши вақтини кўёш чиқишига қараб белгилаган. Улар кўёшнинг ҳаракатига эргашидилар - улар эрга устунни ҳайдаб, унинг соясига қараб куннинг қанча давом этишини аниқладилар ва экиш ёки ўрим-йиғим қачон бошланишини ҳисобладилар.

Бўлажак технологик таълим ўқитувчиларининг касбий компетенцияларни ривожлантиришда Қорақалпоқ миллий кадриятларни ўргатишда бой тажрибага эга бўлиш кераклигини устоз-шоғирд анъаналари, аждодларимизнинг бой мерослари ҳамда, тажрибаларидан тўлиқ фойдалана олмаяётганлигимиз бўлажак технологик таълим ўқитувчиларини тайёрлашда кенг қамровли касбий компетенциялар орқали педагогик шартлари, педагогик технологиялари, педагогик-психологик ва интерактив фаол методлар, турли таълим воситалари ва таҳлил тизими мажмуасини қўллаган ҳолда, креатив ижодкорлиги, касбий билим, кўникма ва малакаларига боғлиқ бўлган фаолиятга хос сифатлар, қобилиятлар, қизиқишлар ва бошқаларни шакллантиришга йўналтирилган.

Адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 20 апрелдаги “Олий таълим тизимини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-2909-сон қарори. [www. lex. uz](http://www.lex.uz).
2. Абдурашидов А.А. Миллий хунармандчилик воситасида талабаларда тадбиркорлик кўникмаларини ривожлантиришнинг педагогик шарт-шароитлари: Афтореф. дис PhD док. – Тошкент, 2019. – 21 б.
3. Зоҳидова Д.А. Хунармандчиликка кириш. Методик қўлланма. – Тошкент, 2012. – Б. 16.